

DE FUNCTIE VAN DE ACCOUNTANT EN ACTUARIS IN HET KADER VAN DE PENSIOEN- EN SPAARFONDSENWET

door W. G. Brugge

Bij Koninklijk Besluit van 14 december 1953 werd met ingang van 1 januari 1954 de gehele Pensioen- en Spaarfondsenwet van kracht, nadat bij Besluit van 16 december 1952 reeds enkele artikelen in werking waren getreden. Voor de accountant en de actuaris, welke als deskundigen bij de uitvoering van de wet worden betrokken, heeft deze vragen doen rijzen, die van voldoende belang zijn om nader te worden bestudeerd.

Indien we uitgaan van een pensioenfonds, dat volgens een actuariële nota werkt, dan volgt uit de in artikel 10 lid 2 van de Wet voorgeschreven wijze van verslaglegging, dat de Verzekeringskamer het bestuur van dat fonds verplicht de diensten van twee deskundigen in te roepen, n.l. die van de actuaris en van de accountant.

Direct al rijst de vraag waarom wordt hier het oordeel van twee deskundigen ingeroepen en wat is ieders specifieke functie in deze? Artikel 10 lid 2 deelt hieromtrent mee, dat de actuaris elke 5 jaar een wetenschappelijke balans en winst- en verliesrekening alsmede een daarbij behorend verslag dient samen te stellen, terwijl de accountant jaarlijks het bestuursverslag, dat een volledig beeld van de financiële toestand moet geven, dient te certificeren. Een verslag, dat een volledig beeld van de financiële toestand weergeeft, zal naar mijn mening eveneens een balans en winst- en verliesrekening dienen te bevatten, of met andere woorden de accountant heeft hier dus de specifieke functie tot het certificeren van de jaarrekening van het fonds. Hieruit blijkt dus, dat zowel actuaris als accountant een jaarrekening moeten samenstellen dan wel goedkeuren, waarbij de door de actuaris opgestelde jaarrekening het predikaat „wetenschappelijk” draagt, terwijl het kenmerk van de door de accountant gecertificeerde jaarrekening is, dat ze een „volledig beeld van de financiële toestand” geeft. Deze toevoegingen duiden ongeschijnlijk op verschil in resultaat van de werkzaamheden der beide deskundigen, waarmee beider aanwezigheid zou zijn verklaard. Bij nadere bestudering blijken de toevoegingen echter pleonasmen te zijn. Immers van de wetenschappelijke jaarrekening van de actuaris zal toch zeker geëist mogen worden, dat deze een „volledig beeld van de financiële toestand” geeft, terwijl de door de accountant gecertificeerde jaarrekening niet volledig kan zijn, als ze niet de wetenschappelijke cijfers van de actuaris bevat. Laten we de pleonasmen weg, dan schrijft artikel 10, 2e lid niets anders voor dan dat beide deskundigen de jaarrekening van het betrokken fonds moeten onstellen, resp. certificeren, alleen met dit verschil, dat de accountant jaarlijks en de actuaris slechts eenmaal per 5 jaar deze arbeid zal moeten verrichten.

Deze conclusie wordt bevestigd, indien we de jaarlijks door het bestuur van het fonds in te dienen en door de accountant mede te ondertekenen staten 1 en 2, bevattende de balans resp. rekening van baten en lasten, bestuderen. In beide staten worden zowel actuariële of „wetenschappelijke” als wel cijfers, welke „de financiële toestand” weergeven samengevoegd tot één jaarrekening. De samenvoeging van deze cijfers levert met name voor de accountant grote moeilijkheden op zowel bij de afgifte van zijn certificaat als bij de voorgeschreven ondertekening der bedoelde staten; ik hoop hierop nader terug te komen.

Dat de wetgever, resp. Verzekeringskamer niettemin voor het vaststellen van de jaarrekening van een pensioenfonds twee deskundigen raadpleegt, vindt haar oorzaak in de volgende voor het geven van een juist inzicht, noodzakelijk te stellen vragen:

a. Is dit, door het bestuur opgestelde verslag van de huidige financiële toestand in overeenstemming met de werkelijkheid?

b. Is dit, aldus vastgestelde, huidige vermogen voldoende om de aan de deelhebers van het fonds gedane toezeggingen in de toekomst te kunnen realiseren?

Duidelijkheidshalve zij vermeld, dat het bovengenoemde vermogensbegrip het geheel van middelen, vorderingen en schulden voorstelt, *zonder* dat daarbij de premiereserve als schuld is aangemerkt.

Voor de onder a. gestelde vraag wordt de deskundigheid van de accountant ingeroepen, terwijl vraag b. door de actuaris moet worden beantwoord. Elk der deskundigen heeft dus tot taak een bepaald aspect van de jaarrekening van het fonds te belichten en te beoordelen. Het zijn echter twee geheel verschillende aspecten; de onder a. genoemde is de momentopname of wel dwarsdoorsnede van de vermogenspositie op heden (vermogensopstelling) met een verklaring van de behaalde resultaten met dit vermogen in het verleden (rekening van baten en lasten), terwijl de onder b. genoemde in verband met de toekomstige vervulling van gedane toezeggingen zich richt op de toekomstige vermogenspositie van het fonds, rekeninghoudend met de toekomstige resultaten. De specifieke functie van de accountant is het vaststellen en certificeren van een bepaalde toestand, die van de actuaris om de huidige toestand aan de te verwachten toekomstige ontwikkeling te toetsen. De redactie van artikel 10. 2e lid doet niet duidelijk uitkomen, dat het hier om twee aspecten van dezelfde jaarrekening gaat, doch doet veronderstellen, dat er twee jaarrekeningen moeten worden samengesteld.

Waarom nu moeten bij de verslaglegging van een pensioenfonds beide bovengenoemde aspecten worden belicht?

Bestuderen we daartoe de door de Verzekeringskamer voorgeschreven staten 1 en 2, dan blijkt, dat de belangrijkste hierop voorkomende post is de premiereserve, althans bij een fonds, dat volgens een actuariële nota werkt. Zoals bekend duidt deze premiereserve aan de contant gemaakte waarde van de door het fonds gedane toezeggingen, verminderd met de contante waarde der nog te innen contributies der deelhebers, resp. bijdragen der vennootschap. Een waardering dus van toekomstige baten en lasten, welke, zo redeneert men, bij een pensioenfonds reeds tientallen jaren tevoren mogelijk zou zijn.

Ik meen, dat deze mogelijkheid sterk wordt overschat. Inderdaad kent het fonds het pensioen, dat aan deelhebber X over Y jaar moet worden uitbetaald, doch dit nominale bedrag is per de balansdatum niet relevant. Dit bedrag moet worden *gewaardeerd* en daarbij dient met vele factoren rekening te worden gehouden.

Daar is allereerst de sterftekans, welke hier een belangrijke rol speelt. De bij de berekening gehanteerde sterftetafels zijn gebaseerd op veel grotere groepen dan de beperkte groep deelnemers van het pensioenfonds. Een afwijkende leeftijdsopbouw van de laatste kan een belangrijk verschil met de theoretische sterftekans opleveren.

Ten tweede is de actuariële rentevoet bij de waardering van belang. Vaststelling geschiedt, ook al weer veiligheidshalve aan de lage kant,

doch het is onmogelijk te bepalen in hoeverre deze waardering juist zal blijken te zijn.

Ten derde zijn de in de berekening te verwerken toekomstige loons-, resp. salarisverhogingen van belang. Het behoeft geen betoog, dat vaststelling voor een bepaalde groep van een schaal voor toekomstige verhogingen een sterk arbitrair karakter draagt, waarbij niet eens gesproken is over toekomstige algemene loons- of salarisverhogingen, welke incidenteel zijn en waarmee bij de waardering geen rekening kan worden gehouden, doch welke, gezien de geschiedenis zeker vroeg of laat zullen optreden. Voor fondsen, waarbij de nominale toezegging gebaseerd is op het jaarlijks, of nog erger, op het in de laatste 5 dienstjaren verdiende salaris, kan een dergelijke algemene salarisverhoging funeste gevolgen hebben.

Er zijn dus tenminste drie onzekere factoren, welke van invloed zijn op de waardering van de nominale toezegging van het fonds.

Dat niettemin, ondanks deze grote mate van onnauwkeurigheid, men bij het pensioenfonds tot een berekening van de premiereserve wil geraken, ligt opgesloten in de essentiële doelstelling van het pensioenfonds. Het pensioenfonds vormt een vermogen, dat in de toekomst voldoende moet zijn om de gedane toezeggingen te kunnen nakomen. Van tijd tot tijd dient gecontroleerd te worden, of dit groeiproces, gezien het gestelde doel, voldoende is voortgeschreden. Vergelijking van de *werkelijke* grootte van het vermogen met de, met behulp van diverse veronderstellingen berekende *noodzakelijke* grootte is een nuttige doch zeer gebrekkige controle van genoemd proces.

Dit laatste voor ogen houdend, is het thans mogelijk exact de specifieke functies van accountant en actuaris aan te geven. De specifieke functie van de accountant is om de uit het verslag van het fonds resulterende werkelijke grootte van dit vermogen te certificeren; het doel van de werkzaamheden van de actuaris is om van tijd tot tijd het groeiproces te controleren door middel van de berekening van de, op een bepaald moment noodzakelijke grootte van het vermogen. Het naast elkaar leggen en controleren van beide grootheden is de taak, welke in het kader van de Pensioen- en Spaarfondsenwet aan de Verzekeringskamer is toebedeeld.

Komende tot de kern van het betoog rijst de vraag, of de accountant de hem in dit kader toegedachte specifieke functie kan vervullen.

Deze vraag is bevestigend te beantwoorden, daar, gezien bovenstaande redenering de controle gelijk te stellen is aan die van een vermogensadministratie, waarbij de toe- en afname aan bepaalde, in reglementen vastgelegde, normen is gebonden. Hij heeft te verklaren, dat het vermogen per de ultimo van het boekjaar aanwezig is en de toe- en afname volgens de vastgelegde normen is geschied. Met de controle van het groeiproces heeft hij zich niet te bemoeien; dit is het terrein van de actuaris.

Complicaties doen zich echter voor nu de Pensioen- en Spaarfondsenwet voorschrijft, dat de accountant de staten 1 en 2 (balans en rekening van baten en lasten) jaarlijks mede moet ondertekenen, alsmede op staat 18 een accountantsverklaring moet afgeven. Hierbij kunnen zich twee mogelijkheden voordoen:

a. De ondertekening en verklaring hebben betrekking op een jaar waarover tevens een actuariel rapport is verschenen.

b. De ondertekening en verklaring hebben betrekking op een jaar, waarover dat niet het geval is.

In oeval a. ligt de zaak het eenvoudigst, daar de in de staten 1 en 2 genoemde actuariële cijfers door de accountant geverifieerd kunnen worden

met het rapport van de actuaris, waarbij hij weliswaar niet de berekening kan controleren, doch wel kan nagaan of de basis, waarop de berekeningen zijn opgesteld, te weten de gebruikte sterftetafel, rente- en kostengrondslagen, alsmede het aantal in de berekening opgenomen posten juist en redelijk zijn te achten.

Een equivalent van deze afgelegde verklaring treffen we aan bij de goedkeuring der jaarstukken van een levensverzekeringsmaatschappij, waarbij de premiereserve op dezelfde wijze door de accountant wordt beoordeeld en hij zonder voorbehoud te dien aanzien een goedkeurende verklaring kan afgeven.

In geval b. echter wordt de accountant voor de moeilijkheid geplaatst een jaarrekening te moeten goedkeuren, waarvan de belangrijkste post, de premiereserve, niet door hem kan worden getoetst aan een actuariële becijfering. Weliswaar schrijft de Verzekeringskamer voor, om de vier jaren waarin geen actuariële berekening wordt vereist de cijfers van het laatste actuariële verslag in te vullen, doch het is echter zonder meer duidelijk, dat de premiereserve gedurende 4 jaar niet gelijk blijft en zoals in het bovenstaande werd aangetoond belangrijk kan wijzigen, gezien het grote aantal noodzakelijkerwijs hierbij te maken veronderstellingen. Een geringe algemene procentuele salarisverhoging, of wijziging in de leeftijdsopbouw der groep, factoren, welke door de accountant in de loon van het verslagjaar zonder meer zijn te onderkennen, zijn voor hem reeds voldoende aanwijzing om te concluderen, dat de oude premiereserve zeker niet meer de juiste waardering van de gedane toezeggingen is. De vraag is echter in welke orde van grootte ligt het verschil en is een eventueel bij de oude berekening bestaand overschot aan vermogen door de gewijzigde situatie thans wellicht geheel verdwenen, waardoor het noodzakelijk wordt de basis van het fonds te wijzigen (b.v. door middel van contributieverhoging of bijstorting van bedragen inens door de vennootschap).

Alle vragen, welke niet door de accountant, zonder de deskundige hulp van de actuaris, kunnen worden beantwoord.

Met een circulaire d.d. 12 juli 1955 heeft het Nederlands Instituut van Accountants, nadat door de C.A.B. (Commissie van Advies inzake Bevoensaanlegenheden) hieromtrent overleg was aangelegd met de Verzekeringskamer, dan ook aan haar leden geadviseerd in de onder b. genoemde gevallen één goedkeurende verklaring af te geven.

Hier breekt zich de verwarringsachtende opstelling van de staten 1 en 2, waarin beide aspecten van de jaarrekening van het fonds zijn samengevoegd. Oorspronkelijk ongesteld ten behoeve van de levensverzekeringmaatschappijen leverde dit voor de accountant geen moeilijkheid op, daar hier jaarlijks een actuariële nota verschijnt. Nu deze thans 4 jaar lang ontbreekt, is het de accountant onmogelijk zijn specifieke functie te vervullen, daar hem de basis ontbreekt voor de beoordeling van de premiereserve. Het is zeker niet de bedoeling van de Pensioen- en Spaarfondsenwet geweest van de accountant een grotere verantwoordelijkheid te eisen dan hij kan dragen. Hoewel onduidelijk, valt uit deze wet de volgende functieverdeling af te leiden.

1. Het bestuur van het fonds brengt jaarlijks verslag uit, welk verslag o.a. bevat een opstelling van het per de ultimo aanwezige vermogen (vermogensopstelling) alsmede een specificatie van de toe- en afname gedurende het verslagjaar (rekening van baten en lasten). Het is de specifieke functie van de accountant dit verslag te certificeren. Nogmaals zij uit-

drukkelijk vermeld, dat in deze vermogensopstelling de premiereserve niet voorkomt. Certificeren van de jaarrekening betekent verklaren, dat:

a. het groeiproces van het fonds in het afgelopen boekjaar in overeenstemming met de normen neergelegd in statuten en reglementen is voortgeschreden (rekening van baten en lasten) en dat

b. de aan het begin van het boekjaar aanwezige middelen (belegd en onbelegd) alsmede de onder a. genoemde mutatie, aan het eind van de verslagperiode nog aanwezig zijn en de waardering naar goed koopmansgebruik geschiedde (vermogensopstelling).

2. De specifieke functie van de actuaris bestaat uit het eenmaal per 5 jaar waarden van de door het fonds gedane nominale toezeggingen of wel controleren hoever, gezien de door het fonds aangegane verplichtingen, het groeiproces thans *zou moeten zijn* voortgeschreden, wederom rekening houdend met de in de statuten en reglementen vastgestelde normen.

3. De Verzekeringskamer oefent de controlefunctie uit door het aanwezige vermogen (punt 1) te verifiëren met het benodigde vermogen (punt 2); ze voegt de onder punt 1 en 2 genoemde gegevens samen en beoordeelt aan de hand daarvan, of de basis van het fonds nog voldoende waarborgen biedt voor de nakoming van de gedane toezeggingen.

De accountant is zeker instaat de hem in dit kader door de wet toegedachte functie te vervullen. Een andere opstelling van de over te leggen staten, waarin deze functiescheiding duidelijk tot uiting komt, ware echter gewenst, opdat de accountant niet méér behoeft te certificeren dan redelijkerwijs van hem kan en mag worden verlangd.

Tenslotte vermeld ik volledigheidshalve, dat ten aanzien van de coördinatie der werkzaamheden van actuaris en accountant het mede tot de taak van de accountant behoort er op toe te zien, dat de actuaris volledige en juiste gegevens worden verstrekt. Met opzet is dit in het voorgaande niet op de voorgrond geschoven, teneinde goed te doen uitkomen, dat de functie van de accountant bij een pensioenfonds zich principieel niet onderscheidt van die bij het industriële of commerciële bedrijf.